

Josip Lisac
Zadar

DIJALEKTALNA KNJIŽEVNOST ZADARSKOGA PODRUČJA U SKLOPU HRVATSKE LITERATURE

UDK: 821.163.42.'282.09-1 (497.5 Zadar)

Rukopis primljen za tisak 29.08.2012.

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

U radu se raspravlja o hrvatskoj književnosti zadarskoga područja, pri čemu se naglašava da ni u razdoblju od početka 20. stoljeća do 1918. ni u razdoblju od 1918. do 1945. nema na tom terenu dijalektalnih pisaca. Drugačije je nakon 1945., kada se prije ostalih javljaju Jeronim Kraljev i Hijacint Segarić. Kratko se karakterizira i čakavsko stvaralaštvo ostalih važnijih autora, među kojima se vrijednošću ističu Zlatan Jakšić, Božidar Finka, Joja Ricov, Nikica Kolumbić, Stjepan Vladimir Letinić, Sonja Krstanović, Robert Bacalja, Slavko Govorčin, Tomislav Meštrić, Ante Toni Valčić i Ante Sikirić. Raspravlja se i o nekim teoretskim pitanjima dijalektalne književnosti.

***Ključne riječi:** antologije; dijalektalne književnost; teoretska pitanja.*

Da bismo se dobro razumjeli, prvo moramo definirati dijalektalnu književnost. Za mene je ona literarno stvaralaštvo pisano na dijalektu koje nastaje u razdoblju kada već postoji standardni jezik i kada se na dijalektima stvara književnost usporedno s književnosti na standardnom jeziku. To, naravno, ne znači da je tako i u svih drugih proučavatelja problematike, ima i bitno drugačijih mišljenja. Uobičajilo se i stanovište da književni tekstovi gradišćanskih Hrvata ne pripadaju dijalektalnoj književnosti; oni bi pripadali retardacijskoj književnosti dijaspornoga karaktera. Pri tom, naravno, nema sumnje o tom pišu li Gradišćanci čakavski. Književnost pak bačkih Bunjevaca pripadala bi retardacijskoj književnosti perifernoga karaktera. U posljednje doba govori se i piše i o štokavskoj dijalektalnoj književnosti, npr. Marko Samardžija i Sanja Vulić. Takav stav imao bi zamijeniti mišljenje da književnost na dijalektu što je blizak standardnom jeziku ne pripada dijalektalnoj književnosti, nego pripada stilsko-izražajnom postupku

lokalnoga jezičnog koloriranja. Čini se očitim da čitavu problematiku treba preispitati, jer izgleda logičnim postojanje štokavske dijalektalne književnosti, a i među gradišćansko-hrvatskim piscima neke bismo pisce mogli držati dijalektalnim, npr. Ivana Horvata iz Židana u Mađarskoj. On se u znanstvenom radu koristi i mađarskim i hrvatskim standardnim jezikom, pa se židanski pisani pjesnički i prozni tekstovi mogu držati čakavskom dijalektalnom književnosti. Mislim da je npr. Vinko Nikolić izrazit primjer štokavskoga dijalektalnog autora, jer je pisac mnogih pjesama na šibenskom idiomu koji očito nije čakavski. Bunjevačke Hrvate kao što je Tomislav Žigmanov (*Bunjevački blues*, Subotica, 2002) također uvrstavam u dijalektalne autore, šokačke Hrvate također. Dakako, kako je to tvrdio Dalibor Brozović, za dijalektalnu je književnost potrebno da cijelo djelo bude napisano na dijalektu. Sve u svemu, u hrvatskoj literaturi dijalektalna književnost ima vrlo veliku važnost. Nedvojbeno, Ujevićev “Oproštaj”, neke Krležine balade, Nazorova “Galiotova pesan” ili Goranov “Beli most” pripadaju vrhovima hrvatske književnosti.

Obično se drži da je prvi hrvatski dijalektalni književni tekst pjesma “Hrastovački nokturno” Antuna Gustava Matoša iz godine 1900. Tada je ta pjesma objavljena u prozi “Nekad bilo – sad se spominjalo”, i to u knjizi *Novo iverje* objelodanjenog u Zagrebu. Počinje ta pjesma autora rodnom iz štokavskoga Tovarnika u Srijemu i rano doseljenog u Zagreb stihom *Kaj da počmem, moja draga mati*. Ubrzo se čakavskim stihovima “Galiotove pesni” javlja Vladimir Nazor, i on u okviru proznoga teksta. Počinje ta glasovita pjesma stihom *Pokle su me prikovali zlizane za ove daski*, dakle, iz pera toga Bračanina u toj pjesmi progovara istarska (upravo kastavska) čakavština. Izvrsnim kajkavskim stihovima javio se Fran Galović (poginuo 1914.), a već prije njega čakavskim pjevanjem štokavac iz Vrgorca Tin Ujević. Godine 1914. u *Hrvatskoj mladoj lirici* izlazi slavni Ujevićev marulićevski “Oproštaj” s prvim stihom *Ovdi usrid luke naša mlada plavca*. Tijekom Prvoga svjetskog rata kajkavskim se je stihovima javio Dragutin Domjanić, autor prve knjige dijalektalne poezije *Kipci i popevke* iz 1917. U doba do 1918. dijalektalnih tekstova nema mnogo, a pisali su ih istaknuti hrvatski pisci, ujedno autori afirmirani djelima pisanim standardnim hrvatskim jezikom. U to doba pisci zadarskoga područja ne sudjeluju u hrvatskoj dijalektalnoj književnosti, ali čakavštinu koju uvjetno možemo nazvati zadarskom ipak nalazimo u hrvatskoj književnosti. Riječ je o Ujevićevu sonetu “Petar Zoranić” posvećenu A. G. Matošu, prvi put objavljenu u *Savremeniku* 1910., a napisanu uglavnom Zoranićevim jezikom. Tin Ujević pjeva:

*Hrvatina bašćinca, krune slavne,
Jazika i versa harvatskoga, glas
Blažen i slovući biti će, i čas’
Harvata do njega pisni starodavne.*

*Dokole planine i doline prem ravne,
Naše župne bašte baštinit će slas’
Jabuka u krilu dekle Vile, i stas
Živući bude harvatskih. Zač davne*

*Netlačene staze sada put su naš
Proz gizdav perivoj. Pastira Marula
Začinjavca družje, poju svirale.*

*Milopojke tebi, i gremo k tebi baš
Naresit cvičem mirisnih te jarula,
Ča lipe su ga ruke deklic birale.*

U doba od kraja Prvoga do kraja Drugoga svjetskoga rata Hrvati u vrlo znatnu broju sudjeluju u dijalektalnoj književnosti, mnogi sasvim nedarovito. Vrlo lijepo mjesto svakako pripada antologiji Dragutina Tadijanovića i Olinka Delorka *Hrvatska moderna lirika*, Zagreb, 1933. Pod neodgovarajućim naslovom "Regionalna lirika" objavljene su u njoj dijalektalne pjesme Matoševe, Galovićeve, Domjanićeve, Prpićeve, Pavićeve, Ujevićeve, Nazorove, Ljubićeve, Gervaisove i Balotine, uz pjesme mnogih autora na standardnom jeziku. Napominjem da je Tomislav Prpić autorom zanimljive knjižice *Hrvatski književni regionalizam*, Zagreb, 1936. Pojavljuju se i nove antologije, *Antologija nove čakavske lirike* Ive Jelenovića i Hijacinta Petrisa 1934. te *Antologija nove kajkavske lirike* Nikole Bačića 1937. Dakako, u Bačićevoj antologiji već nalazimo Krležine pjesme iz *Balada Petrice Kerempuha* (Ljubljana, 1936.), ali još nema Goranovih kajkavskih pjesama lukovdolske inspiracije, jer ih je približno tada pisao ili ih je upravo u godini izlaska Bačićeve antologije počeo objavljivati. U to doba kada je broj dijalektalnih stvaralaca velik Zadrani u toj aktivnosti ne sudjeluju, a to je iz povijesnih razloga talijanske vladavine u gradu Zadru lako razumjeti.

U vremenu nakon 1945. javljaju se brojne antologije dijalektalne poezije, npr. Jelenović-Petrisova 1947., Jelenovićeva 1961., *Antologija novije kajkavske lirike* Nikole Pavića 1958., *Antologija novije kajkavske lirike* Mladena Kuzmanovića 1975., *Čakavsko pjesništvo XX. stoljeća* Milorada Stojevića 1987. i 2007., *Ogenj reči* Jože Skoka 1986., *Rieči sa zviranjka* istoga antologičara 1999. Broj stvaralaca dijalektalnih tekstova golem je, a nerijetko se javljaju i prozni i scenski tekstovi, češće nego u prethodnom razdoblju. Od 1968. izlazi u Zagrebu časopis *Kaj*, od 1971. u Splitu časopis *Čakavska rič*, a djeluju i institucije, Kajkavsko spravišće i Čakavski sabor. Nema nikakve dvojbe o tom povećava li dijalektalna književnost izražajne mogućnosti hrvatske literature. Pozitivan odgovor sasvim je očit. U taj proces dijalektalnog stvaralaštva pomalo se uključuju i ljudi sa zadarskoga područja, Jeronim Kraljev s pjesmama objavljenim u 2. i 3. broju *Zadarske revije* iz 1954. te Hijacint Segarić (1892.-1952.) s pjesmama što su tiskane tek nakon njegove smrti. Kraljev je pisao pašmanskim govorom mjesta Banja, Segarić govorom otoka Ista. U Zadru su dugo djelovali sveučilišni nastavnici Nikica Kolumbić i Zlatan Jakšić, no oni su se kao pjesnici afirmirali pišući zavičajnim idiomima, Kolumbić hvarskom, a Jakšić bračkom (selačkom) čakavštinom, na koju je također prevodio Jesenjinovu poeziju. O Jakšićevu pjesništvu pisali su, među ostalima, Ivan Aralica, Marko Vasilj, Milorad Stojević, Zvonimir Mrkonjić, Tonko Maroević i Petar Šimunović. K tomu je Vinko Hajnc stvaratelj na rodnom trogir-

skom govoru u manjem dijelu svoga stvaralaštva, a i Pavao Despot (rođen u Splitu) objavio je nešto čakavskih ikavskih pjesama urbanoga registra. Božidar Finka, proučavatelj dugootočkih i mnogih drugih hrvatskih govora, glasoviti koautor *Hrvatskoga pravopisa*, lingvist i pisac, istaknuo se je pišući poeziju govorom zavičajnih Sali. U Stojevićевой antologiji čitamo pjesmu “Bez rib”, međutim, mislim da je mnogo vrednija pjesma “Šjor i šjora Pave”, nedovoljno zapažena ili potpuno nezapažena možda i zato što je uvrštena u 2. broj *Čakavske riči* za 1978., a nije navedena u sadržaju tog broja. Saljskim je govorom pisala i Ankica Piasevoli, autorica saljskoga rječnika, poznata i po drugim naslovima, npr. *Saljska intrada*. Slavko Govorčin stvorio je svestran čakavski opus, pjesnički, prozni, dramski, publicistički. Rodom iz Malog Iža na otoku Ižu, sebe i svoj govor proslavio je pjesmom “Sušna zikva na školju” (*O, more, mati*), osobito uglazbljenom njenom verzijom. U *Zadarskoj reviji* čakavske je pjesme objavljivala Nada Ivanda. Sonja Krstanović ušla je u Stojevićevu antologiju pišući novaljski. Tim je govorom pisao i Boris Palčić – Caskin, a o njegovoj je poeziji u *Zadarskoj reviji* 1987. pisao Zlatan Jakšić. Izrazito su dojmrljive Palčićeve pjesme inspirirane Domovinskim ratom, također pjesme prerano preminule Milene Rakvin-Mišlov (1955.-1995.) iz Kali na otoku Ugljanu. Igru “Iški kralj” objavio je 1979. u *Čakavskoj riči* Šime Kulišić, koji je odlomke iz toga ostvarenja tiskao i u *Zadarskoj reviji* (1972., 1975., 1979.); u zadarskom se je časopisu javljao već prije, 1970. Zanimljivo je napomenuti da je “Iškim kraljem” bio oduševljen Blaž Jurišić, veliki čakavski leksikograf, svestrani jezikoslovac i književni kritičar, glasoviti urednik Matičine *Hrvatske revije*. Ciklusom “Joje se čuje naš glas” dugootočkom čakavicom u *Zadarskoj se je reviji* 1970. oglasio Stjepan Vladimir Letinić iz Savra. Potaknut tadanjim političkim zbivanjima, jednom se pjesmom čak referira na poznatu X. sjednicu CK SKH iz 1970. U prvo izdanje Stojevićeve antologije sa zadarskog su područja uvršteni Jakšić, Finka, Kolumbić i Sonja Krstanović; u drugom izdanju nalazimo i pjesme Joje Ricova, Stjepana Vladimira Letinića i Roberta Bacalje; Ricov je pisao kaljske, Bacalja prečke stihove. Čakavsko pjesništvo zadarskoga podneblja u svojim su panoramama predstavili Božidar Finka (*Suvremeno čakavsko pjesništvo zadarskoga kruga*, Zadar, 1992.) i Miljenko Mandžo (*Duga nad maslinama*, Zadar, 2001.). Neki od autora osobito su se afirmirali sudjelovanjem u manifestaciji “Domaća rič”, koju je organizirao Ogranak Matice hrvatske u Zadru, redovito s velikim brojem sudionika.

Pokazalo se da je izrazito poetski raspjevan otok Ugljan. Osim spomenutih, iz Kali su i Zoran Perin-Džo te Slavko Ivoš, iz Kukljice nedavno preminuli Tomislav Maričić-Kukljčanin, autor rječnika kukljičkoga govora, vrlo nadareni Tomislav Meštrić, kao i Ante Karlić-Rava. Osim Bacalje, iz Preka je i Slavko Perović, iz mjesta Ugljana Veljko Maštruko. Objavljivali su i mnogi drugi pojedinci s toga otoka, a i s drugih otoka i iz drugih mjesta.

Dobro je pjesnički zastupljen i Dugi otok. S tog su otoka spomenuti Finka, Ankica Piasevoli i Letinić, uz njih i Vinko - Aldo Gladić iz Žmana, istaknuti fonetičar, čakavski pjesnik, ali i poet što je objavio i zbirku na francuskom. Na žmanskom objavljuju i Mirko Vidulić te Zlatko Vidulić. Putem afirmacije krenuo je i mladi Robert Špralja iz Zaglava.

S otoka Iža su, osim Govorčina, dobar recitator svojih stihova Zvonimir Sutlović, kao i glazbeno nadareni Atilio Orović, obojica iz Velog Iža. Iž je svojim rječnikom (a i prozama)

zadužio Žarko Martinović iz Malog Iža. Fenomen mjesnoga govora prikazao je Martinović dosta cjelovito, a obje njegove knjige (*Rječnik govora otoka Iža* i *Iška čitanka*) predstavljaju svojevrsnu simbiozu.

Pag je, osim Palčića i Zdravke Krstanović, dao i pjesnika i vrijednog leksikografa Antu Tičića, Antuna Badurinu te Antu Badurinu Rumešića. Badurine su vezane za Lun i obojica pišu čakavske pjesme, Antun, poznati zadarski franjevac, također standardnojezičnu prozu.

S otoka Ista su pjesnikinja Vojna Smoljan Levačić, kao i Branko i Ante Smoljan; Ante Smoljan priprema rječnik otoka Ista. Drugim riječima, Hijacint Segarić ima nasljedovateljice.

Davoru Božinu s otoka Rave Rava je *centar svita*, kako to kaže u jednoj pjesmi dodajući: *Ki ni vidi Rave, un ni vidi svita!*

Vrlo je plodan pjesnik Ante Marko Šarunić iz Brgulja na otoku Molatu, istaknut i kao publicist. Molatskom čakavštinom, i to pretežno brguljskom, piše Vjekoslav Šimin, koji je u knjizi *Jeno jutro va Lipiču* skupio vlastite pjesme i anegdote iz triju molatskih sela, Brgulja, Zapuntela i Molata.

Izraziti pjesnički talent iskazao je u svojim pjesmama Ante – Toni Valčić, važan i kao leksikograf svoga otočića Ošljaka.

Idiomom urbanoga tipa piše Marina Anđelković iz Zadra. Uglazbljena, rado se sluša njezina pjesma “Dalmacijo moja”. Prva strofa glasi:

*Vonja ti more na koletu,
kadene su tvoja poja lavande,
škripje ti sabun u bračoletu,
Dalmacijo lipa sa svake bande!*

Uglavnom svi nabrojani pjesnici otočani su i uglavnom svi pišu svojim domaćim govorima, idiomima srednjočakavskoga dijalekta, ikavsko-ekavskoga. U tom smislu izdavaju se Ante Tičić i drugi autori iz Poveljane koji piše paškom ikavicom što je pod jakim novoštokavskim ikavskim utjecajem, Inače su, kako se zna, paški govori od starine ikavsko-ekavski, jedino Poveljana, Dinjiška i Vlašići pripadaju južnočakavskom, ikavskom čakavskom dijalektu, i to u novije doba, otkad su ti idiomi primili jak utjecaj s kopna. Ikavski pišu (ili su pisali) i Jeronim Kraljev i Ante Sikirić iz Bibinja, doista dobar pjesnik i izvanredan interpretator vlastitih stihova. On se je proslavio uglazbljenim pjesmama “Croatio, iz duše te ljubim” i “Samo more nosim ja u duši”, koje izvodi čuvena klapa *Intrade*, koja pjeva i spomenutu pjesmu Marine Anđelković. Kao prozaik dosta se ističe Igor Eškinja iz Svetog Filipa i Jakova. Dakako, ikavski pišu i autori rođeni na Pašmanu (kao Kraljev) ili u Sukošanu, također Rajka Anđelić Maslovarić koja živi u Biogradu, a piše govorom Jelse na otoku Hvaru. Dakako, ikavski su pisali i Jakšić, Kolumbić i Hajnc.

Neke autore mogli bismo zvati štokavskim dijalektalnim piscima. Takvima npr. držim Petra Bodulića, koji piše pjesme i prozu u govoru Posedarja (ikavski novoštokavski dijalekt), i Milu Klarića, autora pjesama na stankovačkom govoru.

Među spomenutim autorima svakako se ističu oni iz Stojevićeve antologije (Jakšić, Finka, Ricov, Kolumbić, Letinić, Sonja Krstanović, Bacalja) te Slavko Govorčin, Tomislav Meštrić, Ante – Toni Valčić i Ante Sikirić. Javivši se dijalektalnim stvaranjem tek u drugoj polovici 20. stoljeća, pisci zadarskoga područja u posljednjim desetljećima svojim ostvarenjima prirodno obogaćuju hrvatsku dijalektalnu književnost.

OSNOVNA LITERATURA

- Dalibor Brozović, "Između stilske i ilustrativne funkcije i orijentacije u hrvatskoj dijalektalnoj književnosti", *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 25, 1986, 29-35.
- Vatroslav Kalenić, "Jezik hrvatske književnosti XX vijeka", *Jugoslavenski seminar za strane slaviste*, 32, 1981, 41-91.
- Nevenka Košutić-Brozović, "Dijalektalna književnost kao hrvatski literarni fenomen dvadesetog stoljeća", *Jugoslavenski seminar za strane slaviste*, 32, 1981, 169-177.
- Josip Lisac, "Čakavština kao narječje i u hrvatskoj književnosti", *Čakavska rič*, 32, 2004, 1, 5-11.
- Marko Samardžija, "O hrvatskoj štokavskoj dijalektalnoj književnosti", *Šokačka rič*, 1, 2004, 83-93.
- Joža Skok, *Moderno hrvatsko kajkavsko pjesništvo*, Čakovec, 1985.
- Milorad Stojević, *Čakavsko pjesništvo XX. stoljeća. Antologija, Studija*, Rijeka, 1987.
- Sanja Vulić, "Odnos dijalektalne i nedijalektalne književnosti u Bačkoj i na gradišćansko-hrvatskom govornom području", *Republika*, 60, 2004, 4, 89-99.

DIALECTAL LITERATURE OF THE ZADAR AREA WITHIN CROATIAN LITERATURE

Summary

This paper discusses Croatian literature from the Zadar area, where it is emphasized that neither in the period from the beginning of the twentieth century until 1918, nor in the period from 1919 until 1945, were there any dialectal writers in that area. The situation changed after 1945, when Jeronim Kraljev and Hijacint Segarić appeared before other such writers. The paper also briefly characterizes and emphasizes the value of Chakavian works of other more important authors such as Zlatan Jakšić, Božidar Finka, Joja Ricov, Nikica Kolumbić, Stjepan Vladimir Letinić, Sonja Krstanović, Robert Bacalja, Slavko Govorčin, Tomislav Meštrić, Ante Toni Valčić and Ante Sikirić. The author also discusses some other theoretical issues of dialectal literature.

Key words: *anthologies, dialectal literature, theoretical questions*

LA LETTERATURA DIALETTALE DELL'AREA DI ZARA NELL'AMBITO DELLA LETTERATURA CROATA

R i a s s u n t o

Nel presente lavoro si parla della letteratura croata nell'area di Zara, mettendo in risalto il fatto che nel periodo che va dagli inizi del Novecento fino all'anno 1918, come nel periodo dal 1918 fino all'anno 1945 in tale area geografica si nota l'assenza degli scrittori in dialetto. La situazione cambia dall'anno 1945, con la comparsa di Jeronim Kraljev e Hijacint Segarić.

Viene trattata a grandi linee anche l'attività poetica in dialetto *ciacavo* di altri autori importanti, tra i quali emergono per il loro merito: Zlatan Jakšić, Božidar Finka, Joja Ricov, Nikica Kolumbić, Stjepan Vladimir Letinić, Sonja Krstanović, Robert Bacalja, Slavko Govorčin, Tomislav Meštrić, Ante Toni Valčić i Ante Sikirić. Nel presente lavoro si esaminano inoltre alcune questioni teoriche della letteratura dialettale.

Parole chiavi: *antologie; letteratura dialettale; questioni teoriche*

Podaci o autoru: Josip Lisac, profesor dijalektologije i povijesti hrvatskoga jezika na Sveučilištu u Zadru, Obala kralja Petra Krešimira IV. br. 2, Zadar.

Kućna adresa: Ulica Brne Krnarutića 4, Zadar

Tel.: 023/251-591

